

С. Қ. Алтайбаев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты;

М. Ғ. Сейденов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты

ЭКСТРЕМИЗМ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТЕРРОРИЗММЕН ҚАТЫСЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасында саяси, ұлттық және діни қауіпсіздік пен тұрақтылыққа қол сұғатын терроризм мен экстремизм қылмыстарын қылмыстық құқықтық тұрғыдан құрамы талданады.

Түйін сөздер: экстремизм, экстремистік іс-әрекеттер ұйымдастыру, экстремизмнің алдын алу, экстремистік іс-әрекеттер, саяси экстремизм, ұлттық экстремизм, діни экстремизм, экстремистік ұйым, экстремистік материалдар, экстремизмді қаржыландыру, терроризм.

Қазақстан Республикасында қауіпсіздік пен тұтастықты қамтамасыз етудің бірден-бір бағыты терроризм мен экстремизмге қарсы тұру болып табылады. Сондықтан, Қазақстан Республикасы өзінің ұлттық қауіпсіздігін жаңа заманда сақтауда терроризм және экстремизммен күрес жөніндегі барлық он үш халықаралық әмбебап конвенцияға қосылған.

Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» № 416 заңында (кейінгі өзгерту, толықтыруларымен) «Терроризм — қоғамдық қауіпсіздікті бұзу, халықты үрейлендіру, Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының, шет мемлекеттердің және халықаралық ұйымдардың шешім қабылдауына ықпал ету мақсатында не мемлекет, не қоғам қайраткерлерінің қызметін тоқтату немесе осындай қызметі үшін кек алу мақсатында жеке тұлғаларға немесе ұйымдарға қатысты құқыққа қарсы қылмыстық жазаға тартылатын әрекет немесе оны жасаймын деп қорқыту» деп қаралса, Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» № 31 заңында (кейінгі өзгерту, толықтыруларымен) «Экстремизм — жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдардың атынан іс-әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы.

Жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің мынадай экстремистік мақсаттарды:

– Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіруді, өкіметті күшпен басып алуды немесе өкіметті күшпен ұстап тұруды, заңсыз әскерлендірілген құралымдарды құруды, оған басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыруды (саяси экстремизмді);

– нәсілдік, ұлттық және рулық алауыздықты, соның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды (ұлттық экстремизмді);

– діни өшпенділікті немесе алауыздықты, соның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қатер төндіретін кез келген діни практиканы қолдануды (діни экстремизмді) көздейтін іс-әрекет ұйымдастыруы және (немесе) жасауы» — деп қаралған.

Заң шығарушы қылмыстық құқықтық тұрғыдан аталған қылмыстардың объектісі ретінде терроризмнің қоғамдық қауіптілігінің жоғары дәрежесі оны жасаушы субъектінің айналасындағылардың бойында үрей, дүрлігіс тудыруға ұмтылыс арқылы азаматтардың әлеуметтік пайдалы қызметтің құтын қашырып, билік пен басқару органдарының ойдағыдай қызмет жасауына қол сұғатын және сонысымен өзінің қоғамға қарсы мақсатына жететін қылмыстық қол сұғушылықтың қауіпті жолдары екендігімен көрінетіндігін береді.

Терроризмнің объектісі қоғамдық қауіптілігін атай келе, қосымша объектісі азаматтардың өмірі мен денсаулығы, меншік, басқарудың іс жүзіндегі тәртібі және басқалар болуы мүмкіндігін қарастырған.

Осы аталған белгілерді саралай келе экстремизмнің (саяси экстремизм) объектісіне қол сұғуды, яғни, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіруді, өкіметті күшпен басып алуды немесе өкіметті күшпен ұстап тұруды, заңсыз әскерилендірілген құралымдарды құруды, оған басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыруды қамтитындығы қаралған.

Ұқсастықтары терроризмде қорқыту, үрей туғызу арқылы жүзеге асса, ал экстремизмде бұзу, нұқсан келтіру, құру, қатысу, алауыздықты қоздыруды ұйымдастыру және жасауды қамтиды.

Занда террористік іс-әрекет — террористік қылмыстарды жасауға бағытталған және төменде аталған әрекеттердің кез келгенін: терроризм актілерін ұйымдастыруды, жоспарлауды, дайындауды, қаржыландыруды және іске асыруды; терроризм актісін жасауға айдап салуды; терроризм актісін іске асыру үшін заңсыз әскерилендірілген құрылымдар, қылмыстық қоғамдастық (қылмыстық ұйымдар) құруды, сондай-ақ осындай құрылымға қатысуды; террористерді тартуды, қаруландыруды, үйретуді және пайдалануды; терроризм актісін жоспарлауда, дайындауда немесе іске асыруда ақпараттық тұрғыдан немесе өзге де жәрдемдесуді; терроризм идеясын насихаттауды, террористік іс-әрекетті жүзеге асыруға шақыратын не осындай іс-әрекетті жүзеге асыру қажеттілігін негіздейтін немесе ақтайтын материалдар мен ақпаратты таратуды қамтитын іс-қимыл деп берілген.

Жалпы екі аталған қылмыстың түрі де қоғамға қауіптілігі жағынан мүдделер үшін әлеуметтік мәні бар қазақстандық қоғам өмір тіршілігінің қауіпсіздігіне зиян келтіреді. Сонымен бірге қылмыстық ықпалға жалпы қауіпті заттармен жұмыс істеу, қоғамның жаппай өмірі үшін қауіпті жағдай сияқты қоғамдық құндылықтар түсіп қалуы мүмкін. Кең мағынадан алғанда, «қоғамдық қауіптілік» сөзі өзіне қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге арналған қоғамдық қатынастарды қосып алды.

Ал, қоғамдық қауіпсіздік — қоғамның өмірлік маңызды мүдделерінің жай-күйі, яғни қоғамның өмір сүруі мен қарышты даму мүмкіндігін сенімді түрде қамтамасыз ететін қажеттіліктердің, қанағаттанушылықтың жиынтығы.

Аталған қылмыстар субъективтік жағы кінәнің тура ниеті түріндегі қасақаналықпен сипатталады. Адам өзінің жарылыс жасау, өрт қою немесе адамдардың қаза болуы, елеулі мүліктік зиян келтіру не қоғамға қауіпті өзге де зардаптардың туындау қаупін төндіретін өзге де іс-әрекеттер жасау, егер осы іс-әрекеттер қоғамдық қауіпсіздікті бұзу, халықты үрейлендіру мақсатында жасағанын, сондай-ақ аталған іс-әрекеттерді сол мақсатта жасаймын деп қорқытқанын ұғынады.

Субъективтік жағынан экстремизмнің негізгі белгілері оны жасаудың негізгі мақсаты – конституциялық құрылысын күшпен өзгерту, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзу, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіру, өкіметті күшпен басып алу немесе өкіметті күшпен ұстап тұру, заңсыз әскерилендірілген

құралымдарды құру, оған басшылық жасау және қатысу, қарулы бүлік ұйымдастыру және оған қатысу, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыру болып табылады.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрена уголовно-правовая характеристика преступлений, связанных с терроризмом и религиозным экстремизмом.

RESUME

In the given article is investigated the criminalistic analysis and peculiarities of crime connected with terrorism and religious extremism.